

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒՇԱՏՈՆԸ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՄԵԶ

1915-ի չարաշուք օրերում սկզբնառք-
լած հայկական մեծ աղետի յիսնամեակին
առիթով, Երուսաղեմի հայ գաղութը եւս
պատշաճ կերպով ոգեկոչեց իր անմահ նա-
հատակներում յիշատակը:

Երաբ, 24 Ապրիլին, որ կը գուգաղի-
պէր Երուսաղեմի Զատիկին, հայոց վաճա-
ռատները փակ մնացին մինչեւ կէսօր:

Կիրակի, 2 Մայիսին, երբ Երուսաղեմի
Սրբոց Յակոբեանց վանքը պաշտօնապէս կը
տօնէ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու
մարտիրոսութիւնը, հանդիսաւոր Սուրբ Պա-
տարագ մատուցուեցաւ Ս. Յակոբ Մայր
Տաճարին մէջ, ուխտաւորներու և տեղացի
հայերու խումբ բազմութեամ մը ներկայու-
թեամ: Ս. Պատարագի ընթացքին քաղաքեց
Ամեն. Տ. Եկիշէ Պատրիարք Տէրտէրեան:
Պատարագէն ետք կատարուեցաւ եղբիւնե-
զիսու Ապրիլեան եղեռնի գոհերուն համար:
Նոյն օրը հայոց վաճառատները փակ
մնացին:

Կիրակի, 9 Մայիսի երեկոյեան ժամը
Զ-ին, ժառանգաւորաց Վարժարանն և Ըն-
ծայարանի ձեմարանին մէջ տեղի ունեցաւ
Յուշատօն մը, հովանաւորութեամբ և նա-
խագահութեամբ Ամենապատիւ Պատրիարք
Ս. Հօր, և կազմակերպութեամբ գաղութիս
Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ, Աւետարա-
նական եկեղեցիներուն և բոլոր կազմակեր-
պութիւններուն:

Յիշատակի հանդէսը բացուեցաւ պետա-
կան ֆայելիզով, իսկ բացման խօսքը ըրաւ
Պրն. Կարապետ Յակոբեան: Պրն. Օհան Ան-
տոնեան հասկացողութեամբ արտասանեց
Գ. Սարեանի Բեշայի Կատափնարանը, իսկ
Օրդ. Լուսին Մկրտիչեան մեներգեց Կափ-
տափ «Հով Արէճ»ը, դաշնակի ընկերակցու-
թեամբ Պրն. Վահէ Գալայնեանի: Վերա-
պատուելի եղիւ Հանգանի խօսքէն ետք,
ժառանգաւոր սաներէ կազմուած երգչա-
խումբը, ղեկավարութեամբ Տոգ-Տերապ

Սամուրեանի, կատարեց Լ. Նազարեանցի
«Հանգչեցէ՛ Դուք Անդորր»ը և ժողովրդա-
կան «Սարերի Հովին Մեռնեմ»ը: Ապա խօսք
առաւ Հայ Կաթողիկէ համայնքին կազմէ Յ.
Ծ. Վրդ. Կամարական, որ բացատրեց Ապ-
րիլեան մարտիրոսութեան իմաստն ու ոգին:
Պրն. Վահէ Գալայնեան դաշնակի վրայ ար-
եւտաով նուագեց Ծփէնի «Մահումա Քայ-
լեք»ը, Օրդ. Այոա Քեւրանեան ապրու-
մով արտասանեց Սիւրմաթայի «Ափ մը Մո-
խր»ը, մինչ Տկն. Աստղիկ Սահար մե-
ներգեց Կափտափի «Կունկ»ը: Ապա խօսք
առաւ Պրն. Մանուէլ Փէտէնի, որ Աղտին
ամփոփ պատմականը ընկէ ետք, բառք գի-
ծերով անդրադարձաւ արտասանմանի մեր
կեանքի քանի մը յատկանշական երեւոյթ-
ներուն: Խմբային արտասանութենէ և Կեն-
դանի Պատկերէ մը յետոյ քեմ քարճարցաւ
Պրն. Մեքապ Երկաթեան, որ իր խօսքի
վերջաւորութեան կոչ աւելցեց երիտասարդ
սերունդին՝ ոգեցինելի և խանդավառելի
մեր նահատակներու յիշատակով: Պրն. Յ.
Մարաշեան ապրումով արտասանեց Յ.
Թումանեանի «Աղաւնու Վանք»ը: Երգչա-
խումբին կազմէ կատարուած «Ալագեղաք»
(Կարա-Մուրգա), «Քաղիան» (Կափտա) և
«Օրօք» (Բ. Կանչան) երգերէն ետք,
փակման խօսքը ընելու հրաւիրուեցաւ Ամե-
նապատիւ Պատրիարք Ս. Հայրը: Ստորեւ
կու տունք Դ. Ամենապատուութեան փակ-
ման խօսքը, փոքր յապաւումներով:—

Հայ պատմութիւնը մեր ժողովուրդի հո-
ղիին իրադրոժմներուն հանդէսն է: Հայ
հողին և Հայ պատմութիւնը բազմաթիւ ե-
րեսներ ունին և սակայն անոնց ամենէն գե-
ղեցիկ և սրտառու է իջր ազատաւորութիւնն
է: Ազատութիւնը Հայ ժողովուրդի անմար
կրթը եղած է, և անկա դարձելու արին է
թափեր իր այդ երազը, իր այդ ըզձանքը ի-
րադրոժելու համար: Անոնք որ ծանօթ են
մեր պատմութեան, գիտեն թէ Հայ պա-

մուծեան տրամբ կը բացուի ազատութեան տեսարանով մը: մեր նախահայր Հայկը իր լայնախիճ աղեղը լարած՝ զայն կը խրէ մեծ բունակախին՝ Բէլի կուրծքին: Մեր պատմութեան ուրիշ մէկ սրտատուչ դրուագը կը բացուի Մեծն Տիպրանով, որ իբրեւ շքեղ ներկայացուցիչը Հայ հոգիին, կընար իր ձեռքերով բռնել Արեւմուտքի և Արեւելքի երկու ցուրբու կոտորներէն և զանոնք քով քովի բերել, անոնց վրայ տարածելով իր տրեմպանութիւնը: Իսկ անկէ յետոյ, մեր երկու հազար տարուան պատմութիւնը երբեմն յանձն այդ ազատութեան բարձունք մը և փառք մը եղած է, և երբեմն՝ պարտութիւն մը և կորսնք մը: Եւ սակայն երկու պարագային ալ Հայ ժողովուրդը ազատութեան այդ մեծ խորհուրդն է որ խորհրդած է, ամենամեծ ջերմութեամբ և ամենախորունկ զգացումով:

Պատմութիւնը հակադիր ճակատն է նրաթիւն և հոգիին, և պատմութեան մէջ աստիճանին նիւթականն ու հոգեկանը չեն կրցած հաշտուիլ: Եղած են ժողովուրդներ, որոնք կարենորութիւն ունեւն են նիւթականին և ուրիշներ՝ որոնք վեր բռնած են հոգեկանը: Անտարակոյտ անոնք որ գերադասած են մարմնականը հոգեկանէն, անոնք մեռած են և յաօր պոյութիւն չունին: Հայ ժողովուրդը այդ երկու զոհողութիւններ, այդ երկու արժէքները հաշտեցուցած է, զոհած է նիւթականը՝ յանուն հոգեկանին, և այդ հոգեկանը զինք ապրեցուցած է: Ազգ մը ողի է, սկզբունք է: Այդ ողին և սկզբունքը երկու երես ունին: Մէկը որ կը կարկառուի դէպի անցեալ՝ որ մեր ժառանգութիւնն է, մէկը որ կու դայ ներկային մէջ և իրեւ իրականութիւն մեր առջեւ: Ապրիլ 24-ի նահատակները այդ սկզբունքն էր որ դրին մեր ապրիլի և ժողովուրդին առջեւ: Ունենալ անցեալի ժառանգութիւնը, ունենալ այն պիպցումը՝ յանուն որուն իրենք մեռան և բռնեալ մեր ներկայ իրականութիւնը: այսինքն անոնց դիակներուն վրայէն երկարել փութելը յանուն սիրոյ և եղբայրութեան, որովհետեւ ներկան ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ

ապրումը, իրարու հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնը:

Մեր մեռելները երայ մը ունեցան և յանուն այդ երային մեռան: Այն օրը որ այդ երայը մեռնի մեր մէջ, այն օրը կը մեռնի անոնք: և այն օրը որ ժողովուրդի մը անցեալը կը մեռնի, այն օրը որ ժողովուրդի մը մեռելները կը մեռնին և կը մեռնի այդ երայը, այն օրը այդ ժողովուրդը անպատմ մը կ'ա կը մեռնէ իր մեռելները և կը մեռնի իր մեռելներէն վերջ:

Գեղեցիկ դրուագ մը կայ: Կը պատմուի թէ Հոռմէն քանի մը զինուոր հետու, վանքի մը պատկանող անասունի մը մէջ հսկայ ծառ մը կայ, բոլորովին տարբեր իր շրջապատի ծառերէն, և այդ վանքի վանահայրները կը պատմեն թէ այդ ծառին տակ Հայ սուրբ մը թաղուած է: Հայ սուրբին ոսկորներուն վրայ այդ ծառը մեծցած և ուժով բուսած է և կը շարունակէ իր կեանքը: Հայ ժողովուրդը մէկուկէս միլիոն իր գոհնուր ոսկորներուն վրայ կը խաբսխէ ինքզինքը արտասահմանի մէջ, քսկ Հայ ազգը ամբողջապէս, թէ՛ գուրը և թէ՛ հայրենիքին մէջ, միլիոնաւոր-միլիոնաւոր Հայ նախահայրերու արիւնջով ուռնացած Հայ հեռուներու զերեզմանոցին վրայ կը կանգնի: Եւ շատ քնական է որ այդ կարգի ծառ մը, նման գեղեցկութիւն մը, ամբողջութեամբ մը երբեք չշարժի:

Մենք շատ բան կորսնցուցինք Ապրիլ 24-ով: մենք ոչինչ չահեցանք Ապրիլ 24-ով: Բայց մենք չահեցանք մէկ բան: այն՝ որ մենք անպատմ եւ եւս տեսանք մեր նախահայրերու հսկայածառ ողին, տեսանք անպատմ մը եւս որ մէկուկէս միլիոն ժողովուրդ մը մարտիրոսութեան վաղեց՝ չուրանալու համար ինքզինքը, փրկելու համար ինքզինքը: Եւ Ապրիլ 24-ը և մեր նահատակները մէկ դառ ունին: 'Ըրէք ա՛յն, ինչ որ մենք բիրենք, զոհեցէ՛ք ամէն բան, պահելու համար Հայ Եկեղեցին և Հայ Ժողովուրդը':

Յուշատօնը փակուեցաւ Ն. Ամեմապատուեան Պապանիչեով և Տէրումախան աղօթքի երգեցողութեամբ;